

ורכב מאמינים

עלון שבועי מבית 'בני אמונים'

371

פרשת תצוה

תשפ"א

מאוצרות אמונים

פניני אמן ותפלה בפרשה

רק לבנימין יש פה

"הטור הרביעי תרשיש ושהם וישפה" (כח כ)
דרש רבי שמשון חיים נחמני:

על האבן האחרונה 'ישפה', היה חרות שמו של אחרון השבטים - בנימין (שמו"ר לח ח). ויש לדרש: 'ישפה' נוסריקון: יש - פה, רמז לכך שמפל השבטים בנימין הוא הראוי ביותר שתפלתו תתקבל. שכן אמרו חכמים (ילקו"ש וזאת הברכה תתקנו) שהסבה שבת המקדש נבנה בחלקו של בנימין היתה לפי שבטונה מיתר השבטים שהיו מערבים במכירת יוסף, בנימין לא השתתף במכירה. ולפי שהאחים לא שעו לתחנוני יוסף ולא רחמו עליו, אין ראוי שירחמו עליהם מן השמים ויקבלו תפלתם. לפיכך, בחלקו של בנימין שלא היה שותף למכירת יוסף, ראוי שיוקם בית תפלה ומקום להשראת השכינה.

דורע שמשון

'ציאת צדיק עושה רשם'

"ונשמע קולו בבאו אל הקדש לפני ה' ובצאתו ולא ימות" (כח לה)

אמרו חכמים (מגלה כט א): "הנכנס לבית הכנסת להתפלל - מצוה לעשותו קפנדריא" [למצור דרכו בכך שנוכנס בפתח אחד ויוצא מפתח אחר]. בבאור ענינה של מצוה זו באר הר"ן (שם ט ב מדה"ר) שאדם הפוסע לאורך בית הכנסת כדי לצאת מצדו השני, מראה במעשהו זה את חביבות המקום עליו.

רבי שמואל אריה ז"ל רבה של ביאליא באר כי רעיון עמק טמון במצוה זו:

המתפלל ולומד בבית הכנסת צריך לספוג מקדשת המקום, באופן שהקדשה תמשיך ותשאר עמו לאורך היום כולו, כך שגם בשעה שהוא עוסק במלאכתו יזכר את יעודו בעולם והיה מעשיו לשם שמים. לכך כנוו חכמים בכך שצונו אותנו שלא לצאת באותו פתח שבו נכנסנו לבית הכנסת; הינו שהמתפלל לא יצא מבית הכנסת כפי שהוא נכנס, אלא יהא בציאתו כאדם אחר, בנושא עמו את מטען הקדשה שספג בבית הכנסת.

יסוד זה אף נרמז בפסוק שלפנינו: "ונשמע קולו בבאו אל הקדש" - מלבד שקול האדם צריך להשמע בתפלה בדבקות בבית הכנסת, עליו

לתת דעה בראש הברכה

"וירכסו את החשן מטבעתו... להיות על חשב האפוד" (כח כח)

דרש ר' שמעלקא מניקלשבורג:

'אפוד' בגימטריה 'אמן'. בתבות 'חשב האפוד' רמזה התורה כי שומה על האדם להשקיע מחשבה בעניית אמן, לענותה בכונה כהלכתה.

רבי יצחק הוטנר, ראש ישיבת 'רבנו חיים ברלין', היה מעורר את באי ביתו לעבדה שלענית 'אמן' יש כמה משמעות, ואינה דומה כונת 'אמן' של ברכה זו 'לאמן' של ברכה אחרת. לפיכך יש להקשיב היטב לברכות כדי לדעת על איזו מהן עונים. בדרך מליצה היה אומר: "אם אין דעה - הבדלה מנח" (ירושלמי ברכות ה ב) - אם אין יודעים על איזו ברכה עונים 'אמן', כיצד ידעו להבדיל בין כונת 'אמן' של ברכה זו לכונת אמן של ברכה אחרת? הלא לכך רמזו חכמים באומרים (סנהדרין צב א): "גדולה דעה שנתנה בתחלת ברכה" - באשר נותנים את הדעת להקשיב מתחלת הברכה אזי נתן לענות עליה 'אמן' כראוי.

דברי שמואל פרשת תצוה; כתר מלוכה עמ' רעב

לדאג שאף: "ובצאתו" מבית הכנסת "ולא ימות" - לא ימות ויכלה רשם קדשת המקום מעליו.

רמז דחקתא מסכת ברכות; גדיל תורה

הכהן קצר בתפלתו שלא להביע את ישראל

"ונשמע קולו בבאו אל הקדש לפני ה' ובצאתו ולא ימות" (כח לה)

רבי משה חפץ מגדולי חכמי איטליה פרש פסוק זה כך:

אמרו חכמים (יזמא נא) שהכהן הגדול לא היה מאריך בתפלתו בקדש הקדשים ביום הכפורים, כדי "שלא להביע את ישראל". שכן כהנים רבים מתו בקדש הקדשים מפני שלא היו ראויים לתפקידם או ששנו דבר מה במעשה הקטרת (פיה"מ לרמב"ם יזמא א א), ואם יאריך הכהן בתפלתו, עלולים ישראל לחשש שמא אף הוא מת כמוהם.

על פי זה יש לומר כי לפיכך אף נצטוו הכהן ללבש פעמונים בשולי בגדיו, כדי שמיד כשיסיים להתפלל ויחל לצאת מקדש הקדשים, ישמעו ישראל את קול הפעמונים וירגעו מחרדתם. זוהי אפוא כונת הכתוב: "ונשמע קולו... ובצאתו", כדי שבכך ידעו ישראל שהוא נותר בחיים "ולא ימות", ופחדם יפוג. ואולם יש לדעת כי למרות הפעמונים, לא היה הכהן הגדול מאריך בתפלה בקדש הקדשים, אלא מתפלל תפלה קצרה. זאת משום שבשעת התפלה היה עומד על מקומו ולא היה מזיז את רגליו, וקול הפעמונים היה נשמע רק בצאתו.

מלקאת מחשבת [וינציאה ת"ע]; לקוטי רצב"א

ארבעת הבגדים נרמזו ב'סליחות'

"ולבני אהרן תעשה כתנת ועשית להם אבנטים ומגביעות תעשה להם לכבוד ולתפארת" (כח מ)

דרש רבי יחיאל הלר בעל ה'עמודי אור':

אמרו חכמים (סנהדרין לט א) שהקדוש ברוך הוא נקרא 'כהן'. עוד אמרו (לקוטי שושנים [לר"ש מאוסטרופולין] תחלת הספר לקוטי ב' בשם מדרש הנגלה) שבזמן שבת המקדש היה קיים היה הקדוש ברוך הוא מתלבש, כביכול, בשמונה בגדים ככהן גדול, ומשחטאו ישראל ונתרחב הבית הוא מתלבש כביכול רק בארבעת בגדי כהן הדיוט: כתנת, מכנסים, מגבעת ואבנט.

על פי זאת יש לבאר את שאנו אומרים בסדר סליחות ליום חמשי מעשרת ימי תשובה [י"ג מדות] בפיוט: "אלקים בישאל גדול נודעת" - "תתאזר בחינוך תתלבש בצדקוניה". תתפסה ברחמיך ותתעטר בחסידותך". ארבע לשונות אלו רומזים לארבעת בגדי כהן שכביכול מתלבש בהם הקדוש ברוך הוא כהיום הזה; "תתאזר" - כנגד האבנט הנקרא 'אזור'; "תתלבש" - כנגד הכתנת, שלגביה נאמר (שמות מ ד): "והלבשת אתם כתנת"; "תתפסה" - כנגד המכנסים, שעליהם כתוב (שם כח מו): "ועשה להם מכנסים בד לכסות..."; "תתעטר" - כנגד המגבעת שהיתה כמין צעיף ארוך שהכהנים היו עוטפים בו את ראשם (רמב"ו שם לא).

עמודי אור דרוש קכב בהגה"ה

"יסוד ושרש העבודה"

ביום שלישי הבעל"ט, י"ח באדר, יחול יומא דהלולא של הגה"ק רבי אלכסנדר זיסקינד מהורודנא זי"ע בעל 'יסוד ושרש העבודה'. בספרו הנודע הרבה בתאור שבחה ומעלתה של עינת אמן בכונה, וכך כתב בענין אמירת ברכות השחר בחברותא:

"ברכות השחר, מיהנותו לשכוי בינה עד הגומל חסדים, טוב לסדרם בבית הכנסת עם שאר התפלה כדי שיענו אחרים אמן אחר ברכותיו. כי מה מאד גדולה מעלת הברכה כשעונים אחרים אמן, כדברי הזהר הקדוש (עקב רעא א)... על כן מן הנכון שיהיה האדם להשמיע ברכותיו כל מה דאפשר בפני אחרים, כדי שיענו אמן אחר הברכה".

ברכות השחר: בקול, בכונה, בחברותא.

י'הי רצון' הסמוך לברכת המעביר שנה' (ו)

חסדים טובים - לא לפי ערך המעשים

בסיים ברכת המעביר שנה מבקשים אנו מהקדוש ברוך הוא: "ותגמלנו חסדים טובים". אף בברכה הראשונה בתפלת שמונה עשרה מתארים אנו את הקדוש ברוך הוא: "גומל חסדים טובים". וידועה השאלה: וכי יש חסדים שאינם טובים?

ר"י בר יקר מפרש שבאמרנו "חסדים טובים" מבקשים אנו שיגמל עמנו חסדים יותר מהמגיע לנו לפי ערך מעשינו. כפי שדרשו חכמים במדרש (תנחומא משפטים טו) על הפסוק (משלי יט ז): "וגמלו ישלם לו", שהגותו פרוטה לעני שעמד לנזק כרעב, אין הקדוש ברוך הוא גומל לו כגותו פרוטה לצדקה בלבד, אלא כגמול נפש מישאל. ואילו דבריהם: "אמר הקדוש ברוך הוא: נפשו של עני היתה מפרקת [מפרפרת] לצאת מן הרעב, ונתת לו פרוטה והחית אותו, חיד שגני מחזיר לך נפש תחת נפש; למחר בנה או בנה באין ליד חלי ולדי מיתה, ואזכר אני להם את המצוה שעשית עם העני וצילי אני אותם מן המיתה" (פרוש התפלות והברכות ח"ב עמ טו).

הש"ה הקדוש מפרש ש'חסדים טובים' הם חסדים שזכויות האדם אינן מתמעטות מחמתו כלל. לגבי יעקב אבינו מצאנו שבשעה שבא עשו אחיו לקח אותו אחר בתפלתו (בראשית לב יא): "קטנתי מכל החסדים... אשר עשית את עבדך", ופרשו חכמים (שבת לב א) שחשש שמא נתמעטו והתקטנו זכויותיו מחמת החסדים הרבים שעשו עמו. לכן מבקשים אנו כאן: "ותגמלנו חסדים טובים" - שלא יתקטנו זכויותינו מחמתם (סדור הש"ה).

יש לצנין כי אף על פי שלפרוש הש"ה מבקשים אנו חסדים שלא יבואו כגמול ותשלום על זכויותינו, אין זה סותר לשלשון "ותגמלנו". לפי שכבר פרש הרמ"ק (ויאל ד ט) שהבטוי "גמול" אינו מבטא הברכה מתפלה עבד מעשה כל שהוא, שכן לעיתים הוא מתפרש אף כגמול או כעשיית פעולה ללא סבה.

חסדים טובים - בטובה הגלית לעינים

כאשר התפלל יעקב לפני ה' שיושיעו מיד עשו אחיו, הזכיר בתוך דבריו את ההבטחה שהבטח ביה המורה (שם לב יא): "ואתה אמרת היטב איטיב עמך". את הטובה שפצל בלשונו - "היטב איטיב" פרש רבי לוי יצחק מברדיטשוב: יש 'חסדים' שאף על פי שהם לטובת האדם, לעיניו הם נראים כרעה. יעקב אבינו רצה שיגמל עמו הקדוש ברוך הוא חסדים שטובתם גלויה לעין - שיציל אותו מיד עשו איטיב עמך - לפיכך כפל ואמר: "ואתה אמרת היטב איטיב עמך" - הלא התבטח להיטיב עמי בטובה גלויה אל לעיני בשר ודם.

ביסוד זה פרש הפרי מגדים את בקשת: "ותגמלנו חסדים טובים"; מבקשים אנו שיגמלנו ה' חסדים שטובתם תהיה גלויה לעינינו, ולא כאלו שטובתם מסתרת מעין האדם (א"א א"ח מו טו).

מעשה היה ברבי ר' בונם מפשיסחא כאשר באחת השבתות נספר נכדו הפעוט. במשך השבת כלה שלט הרבי ברגשותיו באופן מפלא. עד שלא נראה על פניו כל שני משאר השבתות. ורק במוצאי השבת, לאחר שסיים להבדיל, פרץ בבכי ואמר: "אמנם אמונים אנו על דברי חכמים (ברכות ס ב): 'כל מה דעבדי רחמנא לטב עבדי' - אף ישמרנו ה' משובות שפאלו... מבקש אני מוקד, רבוננו של עולם, שמאין ואילך בהבטחתך ליעקב: 'היטב איטיב עמך', אף אתה מיטיב עמי באופן שאראה בפעל את הטוב" (הש"ה לטבה לקוטים).

חסדים טובים - טובה משלמת

באופנים נוספים בארו מפרשי התפלה את בקשת: "ותגמלנו חסדים טובים".

קמים חסדים שאחריתם רעה, כגאמר (קהלת יב): "יש... עשר שמור לבעליו לרעתה", לכן מבקשים אנו שנוזה חסדים שיהיו טובים מראשיתם ועד תכליתם (פרוש ש"ח יצחק שבסדר הג' א).

באר נוסף הוא שיש שני חסדים: יש חסדים שהאדם חפץ שיגמלו לו טוב ושוב, ואולם יש חסדים שאינם טובים אלא לשעמם. כדגמת מי שהיה אסור בבית האסורים וזכה לשחרור מקדם. איש זה זכה לחסד עצום, אף בודאי לא יחפץ להפלא בשנית בשביל לזכות טוב לחסד זה... לכן אנו מבקשים שיגמלנו ה' חסדים שהם 'טובים' מצד עצמם מהותם, ולא כאלו שהאדם נזקק להם כדי כרחו בעקבות צרה הבאה עליו (ברוך שאמר עמ"ל).

עוד פרשו: נאמר במשנה (ברכות נד א): "ועל בשורות טובות אומר: ברוך הטוב והמטיב". ופרשו חכמים (שם נט ב) שברכה זו נאמרת רק על בשורה שהיא טובה גם לאחרים, שאי ראי לברך: 'טוב' - לו והמטיב' - לאחרים. ואולם על בשורה שהיא טובה רק לו אין מברכים 'טוב והמטיב', אלא 'שהחינו'. כעין זה יש לפרש את בבקשת "ותגמלנו חסדים טובים" - מבקשים אנו 'חסדים טובים' שנוכל אף להיטיב באמצעותם לאחרים, שאוהי הטובה המשלמת ביותר (ש"ה אורות - באורי תפלה חלק א' עמ רנו, בשם הגר"ש שוואב).

חסדים טובים - לעמו ישראל

כפי שכבר הזכרנו, השלחן ערוך (א"ח מו א) פוסק דעת הראשונים שהסוכרים שברכה זו היא בגדר 'ברכה ארצה' הפתחת בברכה: "המעביר שנה", מבקשים בבקשת ה'יהי רצון' ונתחמתם בברכה: "הגומל חסדים טובים לעמו ישראל". לאור זאת תמהו התוספות (ברכות מו א"ה פל): הלא הלכה היא כי יש לסים כל ברכה ארצה' במלים שמתקן קרוב לפתיחת הברכה (ראה פסחים קד ב), ואיזה קשר יש אפוא בין 'הגומל חסדים טובים' ל'המעביר שנה'? ופרשו: בגמילות החסדים המזכרת בסוף הברכה, נכלל גם חסד העצום שגומל הקדוש ברוך הוא עם האדם בקד שמעביר שנה מעניו ומחדש את כחות גופו ונפשו מדי בקר.

על פי דברי התוספות נוכל להבין אף את הסבה שאנו מדגישים בחתימת הברכה - 'הגומל חסדים טובים לעמו ישראל', אף שכלאורה חסד עם כל בני האדם גומל הקדוש ברוך הוא חסדים טובים? [ואכן ראה בסמ"ק (סי קנא) שגורס: "גומל חסדים טובים לבדויותיו"].

אלא שרק לגבי עם ישראל העברת השנה (ההוללה) כגאמר 'חסדים טובים' לדעת התוספות היא בגדר 'חסדים טובים'. כשנן שהם ערים הם עוסקים בתורה ובמצוות. אבלי לאמות העולם - הרשעים, אדברה, השנה היא שטובה בעבורם, שכן לפחות באותה שנה נמנעים הם מלחטא. וכמו שאמרו חכמים (סנהדרין עב א): "שנה לרשעים - הנאה להן והנאה לעולם, ולצדיקים - רע להן ורע לעולם" (סדור צלות דאברהם עמ"מ, בשם האדמו"ר רבי אברהם מפשיסחא).

עוד באר הג"ח (א"ח מו): בברכה זו אנו מבקשים שנגמל מהיצר הרע ונדבק בצד הטוב. חסדים שפאלו גומל הקדוש ברוך הוא רק עם 'עמו ישראל' שנשמתם חצובה מתחת פסא הקבד והם עצם הקדשה והסירה, ולפיכך בפנימיות לבם חפצים הם להדבק ביוצרים. ואולם לאמות העולם שהם 'עצם הסמאה, וחלקו של יצר הרע' אין הוא מסיע להנצל מיד יצרם. לפיכך אנו מדגישים בסיים ברכה זו: "הגומל חסדים טובים לעמו ישראל".

ותגמלנו חסדים טובים - שטובתם גלויה ושללא יתמעטו זכויותינו מחמתם: ברוך אתה ה' הגומל חסדים טובים ומסיע להתגבר על היצר, רק לעמו ישראל, לפי שנשמתם חצובה ממקום קדוש.

תפלות שנענו לאחר יאוש

מוטב שכל אחד מאתנו יפנה לדרכו; אתה תבנה את ביתך מחדש ואני אבנה את ביתי מחדש, כך אולי נזכה ששנינו נבנה ונעמיד שארית בעולם, ולכל הפחות נחיה את אחרית ימינו בשובה ונחת".

כשעמ אשה את דברה, נבהל וגאלם דם. הוא מעולם לא הרהר בדעתו שרעיון שפנה יעלה בין כתלי ביתו. לבסוף אמר: "הלא את כבר קרובה לגיל החמשים, בגיל שכזה יתכן מאד שתחריבי את חייך לחנם ולבסוף תצאי מרחת מפאן ומפאן..." אלא שלאשה היתה תשובה מוכנה לךך: "כל עוד שהמספר 'ארבעים' מזכר במנין שנותי, עדן לא אפסה תקומתי, ועל כן מבקשת אני מוקד לבל תמנע ממלמלא את בקשת".

"איני מבקשת מוקד דבר יותר מואת", הוסיפה האשה להתחנן. "מוכנה אני שתשלח אותי מעל פניך בגדים ריקות. אעזב בידך את כל עשרנו, ואצא בגפ".

בתחלה לא אבה האיש למלא את בקשתה, אולם ככל שחלפו הימים שבקה לא חזלה מלהתחנן בפניו, כך הלך סרובו והתרכה. עד שלבסוף הסכים לגרשה.

כך, לאחר פשלושים שנות עשר וכבוד, יצאה האשה מבית בעלה כשהיא עניה וריקה מנוכסים, אף מלאה בתקנה ובתפלה כי תזכה סוף סוף להתגשמות משאלתה.

זמן מה לאחר מכן נשאה בשנית לאלמן תלמיד חכם יקר ונכבד בשם רבי אברהם פלסקובר, שישמח להחזיק את ביתו מחדש עם אשה זו שנוצרה כיראת שמים ובעלת מדות תרומיות.

מיים נשואיהם לא חדלה האשה מלהתחנן ולבקש מלפני ה' כי קרובה לא יהיה לחתם, וכי תזכה סוף סוף בצאצאים. אלא שכלחף שנה מנשואיהם והיא כבר קרובה לגיל חמשים, החל היאוש לכרסם בה. המחשבה על כך שיתקן מאד ששנה שברכה את חיה הקדושים נזרמה לה לכאב עצום וגורא.

מבלי שרצתה החל הצער למלא את כל שנותיה. פניה היו עצובות כל העת, והיא שיקפה את כל אמונה אף ורק בתפלה. היא הרבתה בתעניות ופאה את פרוטותיה למעשיות לצדקה, אלא שהשיגועה בוששה מבלוא.

היה זה עברב אחד, כאשר בעלה יצא ללמד בבית חברו, מותר את אשתו כשהיא מתמוגגת מדעותיה ושופכת ש"ח לפני ה' מתוך ספר התהילים שבירה. הבכי תקף אותה, והיא הסיענה את ראשה על השלחן ובכתה עד שנודמה.

בעודה ישנה נגלה אליה לפתע בחלום איש זקן ובהיר מראה שאחז בידיו קערה מכסה. פנה אליה האיש ואמר לה: "אני הוא ירמיהו הנביא, אל תבכי יותר, כי שמע ה' תפלתך ויתן לך בן ובת".

האיש סים את דבריו הקצרים ונעלם מן העין, והאשה התעוררה בבהלה. חלפו כמה ימות עד שהתאוששה והבינה את שעבר עליה. לפה החל להתמלא לפתע בתקנה חדשה.

פחות משנה לאחר מכן חגגה כל העיר בסעדת ברית המילה של הרך הנוול, ויזכר שמו בישראל חיים ירמיהו. חיים על שם אבי אמו, וירמיהו על שם הנביא שגשלה משמים לבשר לאשה כי תפלותיה תרבות נחמקל.

כשנתיים לאחר מכן ילדה בת נוספת, שיחד עם אחיה הבכור, שצמח וגדל לבסוף לאחד מגאוני ליטא, היו מקור נחמה להוריהם לאורך ימים.

ללמד מה גדול כחה של תפלה.

מסבב של אברהם ח"ב עמ 34